

Ester Boserup: *The conditions of agricultural growth: The economics of agrarian change under population change*. London 1965, 124 s., £ 11,95 (2. udg. London, 1993).

Ingen danske økonomer har som Ester Boserup formået at udfordre og provokere generationer af udviklingsforskere og -praktikere over hele verden. Hennes bog om betingelserne for vækst i landbruget i primitive samfund udkom for over 35 år siden, og allerede den gang vakte den stor opsigt. Jeg har fundet ikke mindre end 16 anmeldelser i indflydelsesrige tidsskrifter fra årene 1965-70. De fleste er fulde af roser. Charles Elliot (1965) påpeger f.eks., at Boserups analyse er både kraftfuld og nyskabende, og alle er enige om, at Boserups bidrag kan ingen ignorere. T.W. Schultz' (1966) anmeldelse i *Journal of Farm Economics* er holdt i en sarkastisk tone. Han henviser til fejl i Boserups analyse og påpeger, at det ville have været bedre, om titlen havde været »Population Growth as a Primary Cause of Agricultural Development«. På trods af sin skepsis fremhæver også Schultz Ester Boserups bog som særlig læseværdig for sin store historiske forståelse og de mange indsigtfulde ædelstene, læseren finder undervejs. Denne del af Schultz' bemærkninger kan jeg varmt tilslutte mig. Herudover er jeg enig med Robert Chambers, som i sit forord til paperback udgaven fra 1993 bemærker, at Boserups bidrag har klaret distansen. »It has stood the test of time«, hvilket det overvældende antal hits i »Social Science Citation Index« fra 1988 til i dag også vidner om. Endelig kan det bemærkes, at dele af Boserups bog stadig i år 2000 indgår som pensum i faget videregående udviklingsøkonomi på Københavns Universitet. Det er der mange grunde til.

I udviklingsøkonomien beskæftiger vi os traditionelt med det lange sigt og forsøger at finde svar på, hvorfor nogle lande er fattige og andre rige. Arven fra de klassiske økonomer er tydelig, men denne arv efterprøves og

justeres naturligvis til stadighed. Boserups centrale budskab er, at Malthus tog fejl. Han argumenterede som bekendt, at befolkningens størrelse tilpasser sig endogent til produktionskapaciteten, så økonomien fanges i en fattigdomsfælde. Boserup vender ganske enkelt denne tese på hovedet og argumenterer, at kausaliteten i virkeligheden går den modsatte vej i primitive samfund. Her tilpasser produktionsforholdene sig til væksten i befolkningen. Boserup har således skarpt øje for, at Malthus ignorerede den enorme betydning, som teknologiske fremskridt kan spille i udviklingsprocessen. I den forstand deler hun den markante teknologioptimisme, som også hendes mand økonomiprofessor Mogens Boserup var fortaler for. Hans sønderlemmende kritik af Rom-klubbens »Limits to growth« fra 1972 gjorde i al fald stort indtryk på undertegnede, der startede som ung stud. polit. i begyndelsen af 1970'erne. Det skal imidlertid fremhæves, at Ester Boserup har fat i en endnu større udfordring: at en dybere forståelse af udviklingsprocessen forudsætter at teknologien endogeniseres. Hun identificerer befolkningsvæksten som den afgørende eksogene faktor og centrale motor i udviklingsprocessen. Analogien til ordsproget »nød lærer nogen kvinde at spinde« er nærliggende: men Boserup stopper ikke hermed. Hun får i sin bog opbygget en sammenhængende og perspektivrig økonomisk model, der i årenes løb har inspireret såvel økonomer som andre, der beskæftiger sig med udviklingsproblemer.

Boserup lægger i overensstemmelse med grundelementerne i sin teori ikke fingrene imellem (s. 66) i sin kritik af de såkaldte dualmodeller. Heri spiller underbeskæftigelse og arbejdskraft med meget lavt marginal produkt en central rolle, og disse modeller havde spejlet i 1960'erne og 1970'erne afgørende betydning for udformingen af udviklingsstrategier og økonomiske politikker overalt i den tredje verden. Datidens udbredte undervurdering af landbrugssektorens rolle i den samlede udviklingsproces var en direkte konsekvens heraf. Boserup går ikke langt ind i denne politik-debat, men hun gør opmærksom på, hvor ufuldkomne dual-modellerne er som analy-

centrale spørgsmål, men de gruopvækkende massakrer i Rwanda for nogle år siden er en effektiv påmindelse om, at selvom befolningspresset er stort, sikrer det ikke automatisk udvikling via teknologisk innovation. Uma Lele og Steven Stone (1989) viser eksempelvis i deres meget læseværdige studie af en lang række afrikanske lande, at højere afkast, bedre inputs og større indkomster ikke følger aksiomatisk fra højere befolningspres. Lande kan »tippe over«, når befolningspresset overstiger den roligt voksende takt. Boserup tog for givet. Markedskrafterne sikrer ikke alene den nødvendige vækst og teknologiske fremgang, som mange ulande fortsat har så stort behov for. Den lange og komplificerede

række af vækstmuligheder, som f.eks. ligger gemt i international handel, og de politik-tiltag, som hver på deres måde kan yde et bidrag til udviklingsprocessens fremme, diskuterer Boserup ikke.

Lad ikke disse kritiske ord afskrække. Boserups bidrag fortjener også at blive læst i de kommende år af alle med interesse for udviklingsøkonomi og økonomisk historie. Hendes bog er en banebrydende klassiker i ordets bedste forstand.

Finn Tarp
Økonomisk Institut
Københavns Universitet

Litteratur

- Bardhan, P. og C. Udry. 1999. *Development Microeconomics*. Oxford.
- Binswanger, H.P. m.fl. 1995. Power, Distortions, Revolt and Reform in Agricultural Land Relations. Kap. 42 i J. Behrman og T.N. Srinivasan, red., *Handbook of Development Economics*, bd. 3B. Amsterdam.
- Elliot, C.M. 1965. E. Boserup - The Conditions of Agricultural Growth - Book review, *Economic History Review* 18:3, 655-6.
- Lele, U. og S. W. Stone. 1989. Population Pressure, The Environment and Agricultural Inten-
- sification – Variations on the Boserup Hypothesis. *Media Discussion Paper* 4. Washington: World Bank.
- Ruttan, V.W. og Y. Hayami. 1984. Toward a Theory of Induced Institutional Innovation. *Journal of Development Studies* 20:4, 203-23.
- Schultz, T.W. 1966. E. Boserup – The Conditions of Agricultural Growth – Book review, *Journal of Farm Economics* 48:2, 486-7.
- Stiglitz, J.E. 1986. The New Development Economics. *World Development* 14:2, 258-61.

Svend Aage Hansen: *Økonomisk vækst i Danmark. I-II*, København, 1972-74. 315 – 358 s.

Gennem de sidste 25 år har økonomer og historikere hentet deres første og for mange vedkommende måske eneste indsigt i nyere dansk økonomisk historie fra Svend Aage Hansens store værk om den økonomiske vækst i Danmark siden 1720, der kom i begyndelsen af 1970'erne. Som lærebog ved universiteterne afløste bogen Erling Olsen: *Danmarks økonomiske historie siden 1750*, 1962. Svend Aage Hansens arbejde repræsenterede i flere henseender et gennembrud i for-

hold til forgængerne. Mens Erling Olsens bog er sektoropdelt og stærkt bundet op til lovgivningen, udmarkrer Svend Aage Hansens værk sig ved at være den første danske »realøkonomiske« vækstanalyse, der ydermere er teoretisk funderet og samlet omkring en gennemgående hovedtese. Desuden, men i nær forlængelse heraf, indeholder værket den anden og væsentligt udbyggede generation af danske historiske nationalindkomstberegninger.

Teoretisk er Svend Aage Hansen inspireret af 1950'ernes og 60'ernes vækstteorier, og navnlig af Harrod-Domars capital-output model, der udpeger investeringerne som den afgørende faktor i den økonomiske vækst. Forfatteren benytter Harrod-Domar modellen i W. W.